

K NÁVRHOM NA VYTVORENIE DOMOBRANY NA SLOVENSKU V ROKU 1991

IGOR BAKA

BAKA, I.: On Proposals for Creating Home Guard in Slovakia in 1991. *Vojenská história*, 2, 17, 2013, pp 171-184, Bratislava.

The published study is focused on the issue of proposals for creating a military or semi-military organization in Slovakia in the 1990's, aimed at meeting the security tasks. The problem of proposals for creating a "Home Guard" is considered at two layers by the author. Firstly, in the layer of proposals and opinions of several representatives of the then political scene, where this armed force resonated mostly as a certain supplement to the security and military forces, and secondly in the layer of nationally oriented section of the CS Army in Slovakia, united in the Slovak Soldiers' Association, underlining especially the military sense of the Home Guard establishment. Thereby, it is correctly reported that, in the situation of inadequate representation of professional soldiers of Slovak nationality at the command positions of the CS Army and slow progress of its new organizational structure formation, as well as dislocation configuration in Slovakia, the requirement for establishing a Home Guard could have been – and in certain circles also was – considered as a path for creating an independent Slovak Army. Author solves this issue considering broader connections of the internal as well as international development. In conclusion of the study, he observes the time-limited existence of Home Guard as a type of ground troops of the Army of the Slovak Republic in the second half of 1990's.

Military History. Slovakia. Period of the 1990's. Proposals for Home Guard Creation.

V dôsledku vnútropolitického vývoja po novembri 1989, ako aj zahranično-politických zmien vyplývajúcich z ukončenia studenej vojny a rozpadu Varšavskej zmluvy, stála pred Československou armádou (Čs. armádou – do marca 1990 Československou ľudovou armádou) ako jedna z najdôležitejších úloh príprava novej vojenskej doktríny. Tá bola prijatá už v marci 1991 Federálnym zhromaždením Českej a Slovenskej Federatívnej republiky (ČSFR). Bola zameraná na prestavbu vtedajšej armády, aby v budúcnosti mala výlučne obranný charakter, pričom ČSFR nemala žiadneho ideologického nepriateľa. V prípade zistených príprav na vojenské napadnutie republiky úlohou armády malo byť odvrátenie ohrozenia jej suverenity včasným prijatím nevyhnutných obranných opatrení. Armáda mala byť pripravená odraziť pozemný alebo letecký útok agresora z ktoréhokoľvek smeru, na ktorúkoľvek časť územia ČSFR. To malo z tohto hľadiska predstavovať nedeli-

teľný strategický celok. Štátne orgány pritom mali využiť podporu vyplývajúcu z európskeho systému kolektívnej bezpečnosti.¹

Priamo z vojenskej doktríny potom vyplývala potreba zníženia stavu ozbrojených síl a výzbroje. Prvé kroky v tomto smere sa vykonali ešte pred „neznou revolúciou“ v roku 1989. Nová vojenská doktrína si však bezprostredne vyžadovala tiež zásadné redislokačné a reorganizačné zmeny v celej Čs. armáde. Podstatou reorganizácie a redislokácie malo byť, pokiaľ možno, rovnomerné rozmiestnenie vojsk po celej republike, tak, aby sa zabezpečila aj spoľahlivá obrana celého územia Slovenska. Pritom vo februári 1990 bolo približne 50 % čs. ozbrojených síl v priestore Čiech, asi 30 % na Morave a len zostávajúcich 20 % bolo dislokovaných na území Slovenska.² O redislokácii síl v súvislosti so schválením novej vojenskej doktríny však velenie armády zo začiatku hovorilo pomerne opatrne. Náčelník Generálneho štábu Československej ľudovej armády genmjr. Anton Slimák ešte vo februári 1990 upozorňoval: „...predpokladáme samozrejme i zmeny v tejto orientácii, ale naplniť toto krédo by vyžadovalo značné finančné prostriedky. Keď ale počítame so znižovaním ozbrojených síl, vychádzame i z týchto realít.“ Na druhej strane podľa Slimáka problémy späť s redislokáciou mal pomôcť čiastočne vyriešiť plánovaný odsun sovietskych vojsk z ČSSR (od apríla ČSFR). Tým sa totiž mali uvoľniť mnohé vojenské objekty, ktoré mohli byť následne využité pre potreby Čs. armády.³

Redislokácia vojsk na územie Slovenska preto bola časovo závislá od odchodu sovietskych vojsk z vojenských priestorov na území Slovenskej republiky (SR). 28. januára 1991 sa v Bratislave uskutočnilo rokovanie medzi slovenským premiérom Vladimírom Mečiarom a federálnym ministrom národnej obrany Lubošom Dobrovským ohľadne posúdenia časového harmonogramu redislokácie vojsk na území Slovenska. Celkovo sa ešte v januári 1991 počítalo, že už do konca októbra 1991 budú na Slovensku dve divízie na plných počtoch. Dovedna sa malo na Slovensku do roku 1993 sústrediť až 39 % počtu ozbrojených síl ČSFR, čo predstavovalo viac ako dvojnásobok dovtedajších síl. Tie mali pozostávať z dvoch divízií stálej pohotovosti, jednej divízie protivzdušnej obrany štátu a niekoľkých ďalších špeciálnych útvarov. Prínosom mali byť aj tri pluky civilnej obrany – každý v jednom kraji, aby pomáhali civilnému obyvateľstvu v prípade prírodných katastrof či pri výskyte priemyselných havárií. Všetky vojenské útvary mali byť rovnomerne rozmiestnené, aby sa zabezpečila spoľahlivá obrana celého slovenského územia. Pritom sa počítalo s tým, že vojaci sa nasťahujú do kasární a objektov, ktoré opustila sovietska armáda. Pre vojakov z povolania bolo treba zabezpečiť 3 190 bytov.⁴ S tým bolo spojené množstvo problémov. V nových slovenských posádkach nebolo ešte dostatok bytov pre dôstojníkov a práporčíkov, ťažkostí sa predpokladali so zamestnaním manželiek a umiestnením detí do predškolských zariadení.

V súvislosti s redislokáciou sa do popredia vynárala otázka potreby väčšieho posilnenia východnej hranice proti utečencom z východu.⁵

Samozrejme, snaha o posilnenie vojenskej obrany územia Slovenska svojim rozsahom neuspokojila každého. Svoju nespokojnosť dávali viac či menej najavo aj viaceré vojenské

¹ LORENC, M. – ROGL, S. *Zrušená křídla (Poznámky k československému a českému vojenskému letectvu v letech 1989 až 1994)*. Olomouc 2000, s. 28-29. ISBN 80-7198-405-1. Text vojenskej doktríny pozri napr. Obrana lidu, 13. 4. 1991, s. 3.

² Obrana lidu, 16. 2. 1990, s. 6, Obranný charakter našej doktríny.

³ Tamže.

⁴ Národná obroda, 29. 1. 1991, s. 1-2, Skrátený termín redislokácie vojsk.

⁵ Národná obroda, 26. 1. 1991, s. 6, Premiér aj pohraničníci mali pravdu.

združenia, ktoré predstavovali jeden z prejavov prirodzeného demokratizačného procesu. V tejto atmosfére sa začali objavovať aj prvé hlasy za vytvorenie dvoch armád. V januári 1991 vzniklo vojenské združenie *Asociácia slovenských vojakov*, do ktorej radov vstúpili aj viacerí aktívne slúžiaci dôstojníci slovenskej armády, mnohí prívrženci Slovenskej národnej strany. Jej predstavitelia vo svojom programe vyslovili, okrem iného, požiadavku, aby „*slovenskí branci slúžili na Slovensku, aby vo veliteľských funkciách na Slovensku boli len slovenskí vojaci*“.⁶ Reakcia Veliteľstva Východného vojenského okruhu na vznik a program Asociácie bola prinajmenšom zdržanlivá, jej existenciu však akceptovalo ako výsledok demokratizačných úsilí v čs. spoločnosti: „*K demokracii patrí aj to, že radový vojak či dôstojník môže uverejniť svoje neraz skreslené a zúžené názory na systém armády, a že názorovo pribuzní ľudia sa môžu združovať.*“ V oficiálnom stanovisku Veliteľstva sa okrem toho diplomaticky konštatuje, že program Asociácie sa tu nepovažuje „*za rozhodujúci názorový prúd v armáde na Slovensku a v súčasnosti ani za jej najdôležitejší problém*“.⁷

K otázke zastúpenia Slovákov vo veliteľských funkciách treba povedať, že pri menovaní do vyšších dôstojníckych a generálskych hodností sa už po prijatí federácie koncom 60. rokov ustálil tretinový podiel Slovákov, čo zhruba zodpovedalo demografickým ukazovateľom národnostnej štruktúry obyvateľstva štátu.⁸ Po roku 1989 dochádzalo k prvým kontúram pri obsadzovaní kľúčových postov podľa národnostného kľúča. Napríklad podiel Slovákov medzi generálmi klesol v období rokov 1990 – 1992 z 32, 4 % na 29, 8 %.⁹

Predstavitelia armády sa, samozrejme, proti kritike ohľadne nedostatočného zastúpenia Slovákov vo veliteľských funkciách bránili. Podľa údajov poskytnutých médiám v apríli 1991 boli zo 4 námestníkov ministra národnej obrany traja Slováci, z náčelníkov správ ministerstva a ich zástupcov bolo Slovákov 22 %, vojenských a leteckých pridelencom až 30 %, medzi veliteľmi okruhov, ich zástupcami, náčelníkmi správ a oddelení vrátane letectva a protivzdušnej obrany štátu až 45 %. Z generálov bolo 32 % slovenskej národnosti.¹⁰

Paralelne s redislokáciou vojsk na Slovensko prebiehala aj celková reorganizácia armády na celom čs. území. Predstavitelia armády v tejto súvislosti v júli 1991 konštatovali, že „*naše ozbrojené sily prechádzajú najväčšími reorganizačnými, štruktúrnymi a redislokačnými zmenami za celú svoju históriu*“. Rušili sa niektoré stupne velenia – štáby okruhov armád a niektorých divízií – no zároveň vznikali oblastné veliteľstvá Západ, Stred a Východ. V skutočnosti najväčšie starosti prinášala práve redislokácia vojsk z Čiech na Slovensko. Armáde pritom chýbali peniaze vyňaté zo štátneho rozpočtu na rekonštrukciu kasární zdevastovaných sovietskou armádou.¹¹

⁶ Dukla, 3. 6. 1991, č. 12, roč. 39, s. 3, Bude Asociácia prínosom pre armádu? ASV v roku jeden.

⁷ Národná obroda, 11. 2. 1991, s. 2, Demokracia i do armády.

⁸ Z popredných funkcionárov armády – z ministerstva národnej obrany, generálneho štábu, ako aj veliteľstiev operačných zväzov a zväzkov Slováci tvorili v novembri 1989 približne 36 %. MASKALÍK, A. *Elita armády. Československá vojenská generalita 1918 – 1992*. Bratislava 2012, s. 912-914. ISBN 978-80-970941-0-2.

⁹ Tamže, s. 62.

¹⁰ Národná obroda, 2. 4. 1991, s. 6, Naša armáda v procese premien. Dovedna zo 40 371 dôstojníkov a generálov čs. armády bolo k 1. 1. 1991 slovenskej národnosti 13 966 (tzn. 34, 6% z celkového počtu). Archív ředitelství personální podpory Praha, kádrová ročenka 1990, za zapožičanie dokumentu ďakujem kolegovi Mgr. A. Maskalíkovi, PhD. V roku 1991 bolo z 95 generálov slovenskej národnosti 30 (31, 58 %). MASKALÍK, ref. 8, s. 843.

¹¹ Národná obroda, 8. 7. 1991, s. 6, Problémy s redislokáciou.

Samozrejme, s myšlienkou posilnenia vojenskej bezpečnosti Slovenska v kontexte vyššie uvedených tendencií smerujúcich viac či menej až k vytvoreniu vlastných slovenských vojenských jednotiek sa pohrávali aj viacerí politici. V tejto súvislosti sa čoraz viac hovorilo o požiadavke na vytvorenie akejsi slovenskej domobrany, podporného článku armády na Slovensku. Samotné chápanie praktickej činnosti organizácie takéhoto typu však bolo rôzne. V júli 1991 rozvírila politickú hladinu na Slovensku iniciatíva podpredsedu Slovenskej národnej rady (SNR) Jána Klepáča (poslanca za KDH). Ten priamo v pléne počas 16. schôdze SNR dňa 11. júla inicioval vytvorenie legislatívno-právnych predpokladov pre vytvorenie domobrany. Využil pritom návrh, ktorým plénum SNR v rámci prejednávania uznesenia k správe o plnení a aktualizácii Programového vyhlásenia vlády odporučilo vláde, aby utvárala legislatívne predpoklady na plnenie bezpečnostných úloh prípravou návrhov zákonov o obecnej polícii, o neštátnych bezpečnostných službách atď. Prerokovaný text pritom po konzultácii s ministrom vnútra SR Ladislavom Pittnerom (tiež členom KDH) navrhol doplniť nasledovne „*o obecnej polícii, domobrane a o neštátnych bezpečnostných službách*“. Klepáčovu iniciatívu priamo v pléne podporil aj L. Pittner. Ten upozornil, že už aj v minulosti prebiehala diskusia, ako sa pripraviť na „*možné bezpečnostné situácie, ktoré by mohli za istých situácií vzniknúť. Fakt je, že to nemusia byť situácie, ktoré by boli zvládnuteľné políciou. Fakt je, že to nemusia byť situácie, ktoré by boli pokryté v rámci vojenskej doktríny a v takom prípade predpokladám, že tak, ako v ostatných demokratických krajinách domobrana má význam.*“ Samozrejme, Klepáčova poznámka, o ktorej sa malo následne viesť hlasovanie, vyvolala na tvárach viacerých poslancov rozpaky, čo okomentoval aj predsedajúci podpredseda SNR Milan Zemko. K návrhu zaujal pomerne racionálne stanovisko predseda SNR František Mikloško (KDH). Ten upozornil, že „*zaviesť takýto nový moment do nášho života jednou faktickou poznámkou bez toho, aby sa to nejakým spôsobom prediskutovalo, sa mi zdá byť už trošku silné*“. Už Mikloškova reakcia naznačuje, že zo strany jeho stranického kolegu išlo o individuálnu iniciatívu, nedostatočne konzultovanú na úrovni vedenia KDH, už vôbec nie v koalícnej rade. Mikloškove slová podporil aj poslanec Ján Chmelo. Ten dal téme domobrana aktuálny rozmer. Nepriamo totiž poukázal na rozpútaný vojnový konflikt na Balkáne, čoho prejavom bolo aj vytvorenie podobného ozbrojeného útvaru v Slovinsku bojujúcom za svoju nezávislosť. Táto skutočnosť chtiac-nechtiac evokovala pre budúcnosť pocit strachu z možnosti presadenia rovnakého scenára aj na Slovensku. Aj keď v následnom hlasovaní poslancov Klepáčov návrh neprešiel, jeho výsledok bol nanajvýš zaujímavý a pre mnohých znepokojujúci. Za návrh totiž hlasovalo až 47 poslancov, proti bolo 53 a hlasovania sa zdržalo 17 poslancov.¹² Za návrh sa teda vyslovila takmer 1/3 všetkých poslancov SNR.

Ku J. Klepáčovi treba dodať, že patril k národne orientovanej frakcii KDH, ktorá, podobne ako HZDS, začala inklinovať k požiadavke konfederácie republiky ako „*minimálnemu programu*“. V tomto kontexte potom treba chápať aj jeho požiadavku o domobrane, ktorá mohla fakticky byť cestou k vzniku slovenskej armády. Klepáčova iniciatíva, samozrejme, vzbudila vo verejnosti veľký záujem. Zodpovedal tomu aj priestor, ktorý jej venovali oznamovacie prostriedky. Média pritom podčiarkovali, že myšlienka zriadiť domobranu nie je len osobný názor podpredsedu SNR J. Klepáča. Zdôrazňovali aj postoj ministra vnútra SR, ktorý túto otázku dal do súvislosti s nárastom kriminality na Slovensku, ale tiež s úvahou o

¹² Stenografická správa o 16. schôdzi SNR (1990 – 1992), s. 496–498, www.nrsr.sk, Spoločná Česko-Slovenská digitálna parlamentná knižnica.

„všeobecne nejasnom politickom pohybe v okolitých štátoch, najmä bývalého východného bloku“.¹³ Média si tiež všimli, že Klepáčov návrh vyvolal v pléne SNR pomerne veľké znepokojenie: „*Rinčanie zbraňami bolo ťažko stráviteľné najmä u tej časti osadenstva, ktorá svoje zmysľovanie zasvätila demokracii. Samozrejme i tej, ktorá sa videla terčom možného útoku v prípade riešenia nacionálnych sporov.*“ Už tu možno konštatovať, že v médiách vyvolal Klepáčov návrh širokú diskusiu. Z viacerých strán sa ozývali pomerne ostré protesty, keďže tento návrh vzbudzoval rôzne nepríjemné asociácie. Viacerí novinári, ale i politici v ňom nachádzali analógiu s Hlinkovou gardou z rokov 1938 – 1945, Domobranou z rokov 1944 – 1945, ale tiež s Ľudovými milíciami z nedávnej doby pred 17. novembrom 1989. Návrh o domobrane sa preto vo viacerých médiách prezentoval ako akýsi predobraz hroziacej totality. Na druhej strane iniciatíva za domobranu sa označovala ako prejav radikálnych prúdov v slovenskej politike, usilujúcich sa o principiálnu politiku voči českým politickým kruhom, ako „*ocelová päst' slovenských záujmov*“.¹⁴ Novinári si tiež všimli, že zatiaľ čo sa SNR na jednej strane seriózne zaoberala Klepáčovým návrhom, poslanci paradoxne odmietli zaradiť do rokovania návrh DS vyhlásiť SNP za štátny sviatok.¹⁵ Treba však povedať, že väčšina článkov sa nezamýšľala nad praktickými možnosťami využitia domobrany a jej reálnej schopnosti suplovať činnosť bezpečnostných či dokonca vojenských zložiek štátu. Bez emócií a pomerne triezvo si, naopak, túto otázku položil denník *Pravda* v článku *Domobrana, a čo ďalej*. Podľa neho by mali jednotky domobrany opodstatnenie vtedy, ak by sa využívali v prípade živelných pohrôm, prírodných katastrof, mimoriadne rozsiahlych požiarov či chemických a jadrových havárií. Správne však upozornil, že túto úlohu mali prevziať tri pluky civilnej obrany formujúce sa v rovnakom čase na území Slovenska.¹⁶ Využitelnosť domobrany nemala podľa *Pravdy* ani pri formovaní poriadkových jednotiek určených pre prípad občianskej vojny či výnimočného stavu; tie už existovali v kompetencii vojsk ministerstva vnútra. V *Pravde* sa v tejto súvislosti konštatovalo, že na všetky varianty využitia domobrany štát disponoval vlastnými relevantnými štruktúrami. Klepáčov návrh podľa *Pravdy* vyznieval tak, akoby Slovensko už bolo samostatným štátom.¹⁷

Ku Klepáčovmu návrhu sa, samozrejme, začali vyjadrovať aj predstavitelia politických strán. Už 15. júla pritom proti návrhu vystúpil veľmi ostro predseda Demokratickej strany (DS) Ján Holčík (návrh však podľa médií, paradoxne, podporila jeho spolustranička a podpredsedníčka DS Oľga Keltošová, ktorá neskôr vstúpila do HZDS). Vo svojom verejnom vyhlásení doslova, okrem iného, uviedol: „*Som šokovaný a hlboko znepokojený návrhom poslanca SNR a jej podpredsedu Jána Klepáča o zriadení „slovenskej domobrany.*“ *Tento návrh považujem za iracionálny a prameniacy z politického avanturizmu. Je smutné, že už i tak rozkolísaná a nepokojná politická scéna sa rozhodli ešte viac podráždiť práve radikálne prúdy v KDĽH. Po lapsuse Jána Klepáča v SNR o konfederatívnom usporiadaní štátu, za ktorým vraj stojí KDĽH, je to jeho už druhý poklesok. DS považuje akékoľvek rinčanie zbrani za totalitný prejav a bude žiadať od svojho koaličného partnera vysvetlenie.*“¹⁸ Tu

¹³ *Verejnoscť*, 16. 7. 1991, s. 2, Jediná otázka.

¹⁴ *Čas* – nezávislý denník, 19. 7. 1991, s. 1, Klepáč, Haider a spol.; *Národná obroda*, 16. 7. 1991, s. 3, *Domobrana ako rana*.

¹⁵ *Čas* – nezávislý denník, 19. 7. 1991, s. 1.

¹⁶ K 31. 10. 1991 bolo nariadené reorganizovať dva pluky civilnej obrany (CO) (5. pluk CO Žilina, 6. pluk CO Malacky) na vojensko-záchranné útvary CO. K tomuto dňu mal byť vytvorený ďalší vojensko-záchranný pluk CO v posádke Humenné. *Dukla*, 15. 7. 1991, č. 15, roč. 39, s. 4-5.

¹⁷ *Pravda*, 16. 7. 1991, s. 2, *Domobrana, a čo ďalej*.

¹⁸ *Národná obroda*, 15. 7. 1991, s. 2, *Som šokovaný*.

treba upozorniť, že DS bola paradoxne koalíčným partnerom KDH vo vláde, kde sa však o Klepáčovom návrhu vôbec nerokovalo. Holčíkovo vyjadrenie, samozrejme, treba chápať v širšom kontexte, DS totiž paralelne neuspela s návrhom zaradiť do programu 16. schôdze spomínaný návrh na schválenie SNP ako štátneho sviatku. Kritické vyjadrenia na adresu Klepáčovho návrhu odzneli aj na tlačovej besede DS 15. júla. Predstavitelia strany túto jeho „osobnú iniciatívu rázne odsúdili o.i. aj preto, že sa o ničom podobnom na pravidelných koalíčných debatách nehovorilo“.¹⁹ Podobná bola tiež reakcia ďalšieho koalíčného partnera KDH, ktorým bola Verejnosť proti násiliu. Svedčí o tom vyjadrenie tohto hnutia v jeho denníku *Verejnosť*: „Hnutie VPN považuje zriadenie slovenskej domobrany za individuálnu iniciatívu J. Klepáča, ktorá nebola predmetom koalíčných rokovaní ... Takýto návrh VPN odmieta.“²⁰ Kriticky sa k návrhu stavali tiež príslušníci opozičnej Strany demokratickej ľavice. Ako príklad možno uviesť vyhlásenia jej predstaviteľov na pravidelnom brífingu strany 16. júla, kde sa paralelne upozorňovalo aj na neschopnosť SNR jasne odsúdiť fašizmus. Ako príklad sa uvádzalo nezaradenie návrhu schváliť SNP ako štátny sviatok do programu 16. schôdze SNR.²¹

Klepáčov návrh pobúrila aj protifašistických bojovníkov. Časopis *Bojovník* ho otvorene označil za pokus o obnovu fašistických štruktúr, pričom pripomenul vznik a činnosť HG a Rodobrany.²² Pobúrenie dávali najavo aj viacerí čitatelia v listoch do redakcie tohto týždenníka.²³ Proti úsiliu za zriadenie domobrany sa verejne vyjadrilo tiež mimoparlamentné Hnutie československého porozumenia, keďže v ňom videlo „pokús o prípadné vyriešenie otázky postavenia Slovenska juhoslávskou cestou“. Hnutie tým malo na mysli vtedy aktuálnu krvavú občiansku vojnu v Juhoslávii.²⁴

Prívrženci Klepáčovho návrhu, naopak, tento rozmer problému marginalizovali. Myšlienku domobrany podporovala najmä Slovenská národná strana, pravdepodobne tiež viacerí poslanci KDH, ale tiež Slovenské národnodemokratické hnutie (v SNR zastúpená jedným nezávislým poslancom). Hlásili sa k nej aj rôzne malé mimoparlamentné politické strany domáhajúce sa samostatnosti, viac či menej v intenciách odkazu slovenského štátu z rokov 1939 – 1945.²⁵ Podpredsedu SNR však nepriamo podporil aj šéf opozičného HZDS V. Mečiar, ktorý označil reakciu J. Holčíka za „hysterickú, analógiu s ľudovými milíciami za nezmyselnú“. Naopak, domobrana by podľa neho mohla mať významnú úlohu aj pri živelných pohromách a iných nešťastiach.²⁶ Mečiar neodmietal návrh, podľa ktorého by domobrana bola súčasťou štátnych bezpečnostných zložiek, nie však armády. Zdôvodnil to malým počtom bezpečnostných zložiek vzhľadom na rozsah úloh, ktoré sa od nich očakávajú.²⁷ Týždenník *Nové slovo* v tejto súvislosti výstižne konštatoval, že Klepáčov návrh,

¹⁹ Verejnosť, 16. 7. 1991, s. 2, Odsúdenie domobrany.

²⁰ Verejnosť, 17. 7. 1991, s. 3, Domobrana? Čo s ňou?...

²¹ Čas – nezávislý denník, 17. 7. 1991, s. 4, Dve tváre HZDS; Verejnosť, 17. 7. 1991, s. 2, Dvojtvárnosť HZDS.

²² Bojovník – týždenník antifašistov, 17. 8. 1991, č. 33, s. 4, Kto zopakuje históriu?

²³ Bojovník – týždenník antifašistov, 17. 8. 1991, č. 33, s. 2, Nepotrebná domobrana.

²⁴ Verejnosť, 18. 7. 1991, s. 2.

²⁵ Podľa J. Rychlíka „na rozdíl od SNS šlo často o separatistické organizace navazující na nejhorší tradice antisemitizmu a čechofobie gardistického křídla HSLS v letech 1939 – 1945“. RYCHLÍK, J. *Rozpad Československa. Česko-slovenské vztahy 1989 – 1992*. Bratislava 2002, s. 136-137. ISBN 80-88880-02-5.

²⁶ Národná obroda, 18. 7. 1991, s. 2, Domobrana môže byť užitočná.

²⁷ Čas – nezávislý denník, 18. 7. 1991, s. 4, Domobranu neodmietajú.

paradoxne, podporili opozičné strany, napriek tomu, že išlo o predstaviteľa vládnej koalície. Koaličné strany ho ako celok oficiálne nepodporovali (až na viacerých jednotlivcov), a aj samotný Klepáč priznal, že táto otázka sa v KDĽH konzultovala len okrajovo.²⁸

Proti slovným útokom v médiách a, hlavne, vyjadreniam Holčíka sa okamžite ohradil samotný predkladateľ J. Klepáč. Svoj návrh pritom označil za racionálny, o čom podľa neho svedčí aj podpora, ktorú mu vyjadrili zástupcovia takmer všetkých politických strán a hnutí zastúpených v slovenskom parlamente (okrem Maďarskej nezávislej iniciatívy a Spolužitia). Upozornil pritom, že jeho návrh neprejudikoval okamžité vytvorenie domobrany, predstavoval len odporúčanie na prípravu zákona. Ohradil sa tiež proti vytváraniu súvislosti s vývojom v Juhoslávii a násilným konaním, čo označil za vytlkanie politického kapitálu. Podstatou jeho návrhu podľa neho bol úplný opak, teda násilným činom predchádzať. Domobrana v jeho poňatí mala byť akýmsi pomocným policajným zborom, ktorý nebol schopný zvládať nárast kriminality, ktorý by sa v budúcnosti mohol rozšíriť o sociálny rozmer. Upozornil aj na nevypočítateľnosť pohybu v susedných krajinách, hlavne v ZSSR: „*Ak nás zaplaví vlna utečencov, jej veľkosť si dnes nik netrúfa predpovedať, sprievodné prejavy možného násillia a vandalizmu sa tiež nebudú môcť zvládnuť len príslušníkmi policajného zboru.*“ Čiže svoj návrh prezentoval ako výlučné obranné opatrenie, v snahe o zabezpečenie práv občanov a zvýšenia pocitu ich bezpečnosti.²⁹ V rozhovore pre ľavicový týždenník *Nové slovo* v tejto súvislosti pripustil, že pri ďalšom preratovaní svojho návrhu „*nebudeme hovoriť o domobrane, ale trebárs o občianskych jednotkách, alebo ich nazveme inak, aby názov neevokoval spomienky na Írsko, Juhosláviiu, Litvu či slovenský štát...*“³⁰

Aj tieto Klepáčove tvrdenia však narazili na pomerne ostrú kritiku novinárov, keď sa mu vyčítalo, že chce vzbudzovať pocit strachu, či ohrozenia vo vnútri štátu, ktorý nebol vôbec opodstatnený. Treba povedať, že opodstatnene sa spochybňovala tiež samotná použiteľnosť domobrany v boji proti kriminalite. V jednom z komentárov denníka *Národná obroda* sa v tejto súvislosti píše: „*...a ťažko si viem predstaviť, ako budú bodri domobranci so svojimi puškami účinne naháňať rôznych šibrov, drobných i väčších podvodníkov, falošných bankrotérov a podobné polopodnikateľské, polozločinecké profesie*“. Na margo utečencov sa tu upozorňuje na absurdnosť situácie, keď „*zúbožených a bezbranných mužov, detí, žien a starcov*“ budú „*vítať akisi civili so zbraňou v ruke*“.³¹

Myšlienku domobrany si, naopak, osvojili aj viacerí príslušníci armády. Ako príklad možno uviesť podporné stanovisko Asociácie slovenských vojakov na čele s pplk. Petrom Rastislavom Sochom, o ktorom médiá informovali 22. júla. Asociácia pritom, samozrejme, vyzdvihovala najmä vojenský význam domobrany, na rozdiel od pôvodného Klepáčovho návrhu, ktorým mali byť posilnené najmä bezpečnostné zložky. Zdôvodňovala to tvrdením, podľa ktorého plánovaná dislokácia armádných jednotiek na Slovensku postupovala pomaly, či dokonca „*bola zadržovaná*“. Domobrana mala podľa Asociácie slúžiť aj pre potreby civilnej obrany, ale tiež ako pomocná zložka polície „*proti vzráhajúcej sa kriminalite, ktorá môže vplyvom očakávanej emigrácie cudzincov na Slovensko rapidne vzrásť*“.³²

²⁸ Klepáč tvrdil, že „*táto otázka bola v našom hnutí okrajovo konzultovaná, ja som ju tiež konzultoval s ministrom vnútra...*“ *Nové slovo*, č. 30, 25. 7. 1991, s. 3.

²⁹ *Národná obroda*, 16. 7. 1991, s. 3, O domobrane i konfederácii.

³⁰ *Nové slovo*, č. 30, 25. 7. 1991, s. 3.

³¹ *Národná obroda*, 9. 8. 1991, s. 3, Domobrana – na obranu, či útok?

³² *Pravda*, 22. 7. 1991, s. 2, Asociácia vojakov za domobranu.

Možno konštatovať, že myšlienka vytvoriť na Slovensku domobranu vyvolala pomerne širokú diskusiu, bez ohľadu na to, že jej autor ani presne nedefinoval rozsah jej využiteľnosti a kompetencií v prospech zefektívnenia bezpečnostných zložiek a obranyschopnosti SR. Pritom, zatiaľ čo Klepáč či Pittner apelovali najmä na posilnenie bezpečnostných policajných zložiek štátu, pre Asociáciu slovenských vojakov bol prioritou vojenský aspekt domobrany. Tu treba povedať, že rôzne formy domobrany našli svoje uplatnenie aj v demokraticky fungujúcich štátoch, či už ako súčasť regulárnej armády, alebo jej podporný prvok postavený v čase brannej pohotovosti štátu či mimoriadnej bezpečnostnej situácii. Špecifický charakter má Švajčiarsko, ktoré si takýmto spôsobom oddávna rieši vlastnú neutralitu. V Európe však obdobný model neexistuje, poznáme však viacero príkladov, kedy sa domobrana stala integrálnou súčasťou ozbrojených síl toho-ktorého štátu. Domobrana v slovenských podmienkach, tak ako ju prezentovali jej navrhovatelia v roku 1991, sa však nemala tvoriť v rámci Čs. armády. Všetky tieto návrhy totiž mali spoločného menovateľa, vytvorenie alternatívnej mocenskej zložky na Slovensku, ktorá by pôsobila mimo dosahu pražských federálnych orgánov. V kontexte zostrovania česko-slovenského napätia bola na mieste obava z jej využitia ako pomocného nátlakového prostriedku v neprospech záujmov vtedajšej federálnej vlády.

V týchto súvislostiach preto treba analyzovať aj všetky uvedené kritické prejavy. Treba povedať, že obavy z myšlienok na zriadenie domobrany mali svoje opodstatnenie aj v širšom historickom kontexte, vzhľadom na stále veľmi živé spomienky na totalitné praktiky predchádzajúcich nedemokratických režimov na Slovensku. Skúsenosti Slovenska s organizáciami typovo podobnými domobrane (Rodobrana, Hlinkova garda (HG), Hlinkova mládež, Ľudové milície atď.) neboli v tomto kontexte najlepšie. Preto neprekvapuje, keď viacerí novinári, ale aj politici domobranu charakterizovali ako výbojný, nátlakový prostriedok na presadzovanie „slovenských“ záujmov. Vnímali ju ako element, ktorý je cudzí spoločnosti vyznávajúcej princípy demokracie a humanity. Najmä vzhľadom na praktické skúsenosti s charakterom a poslaním HG v rokoch 1938 – 1945. Podobné argumenty, aké používali prívrženci domobrany, by sme totiž mohli vysledovať aj v roku 1938, keď sa na Slovensku formovala paramilitantná fašizoidná organizácia HG. Aj ona mala pôvodne tvoriť základ budúcej slovenskej armády, pričom sa argumentovalo (najmä po Viedenskej arbitráži) reálnou maďarskou hrozbou. Z toho dôvodu krajinská vláda požadovala aj jej ozbrojenie. Úlohy mala plniť aj na poli bezpečnosti ako pomocná bezpečnostná zložka, čo sa neskôr premietlo aj do podoby viacerých legislatívno-právnych noriem upravujúcich postavenie HG v politickom systéme SR. V konečnom dôsledku však HG bolo možné už koncom roku 1938 využiť ako nátlakový mocenský prostriedok pri presadzovaní politických zmien na Slovensku v prospech HSĽS. Obava z analogického spôsobu využitia nátlakových prostriedkov pri presadzovaní slovenských požiadaviek preto mala svoje opodstatnenie, aj keď vnútropolitické podmienky v roku 1939 (demontáž demokracie) a zahranično-politická situácia boli odlišné. Výhrady voči návrhom na zriadenie domobrany, samozrejme, živila aj aktuálna medzinárodno-politická situácia, konkrétne vojna na Balkáne, a teda strach, aby sa ČSFR nestalo druhou Juhosláviou. Teda, aby sa násilné donucovacie metódy nestali pre Slovensko prostriedkom pri hľadaní vlastnej identity a presadzovaní svojho postavenia na medzinárodnej scéne.

O obavách zo zneužitia domobrany ako pomocného nátlakového prostriedku v konečnom dôsledku svedčia aj reakcie kompetentných federálnych orgánov štátu. Tie na seba nedali dlho čakať. Olej do ohňa v tejto súvislosti prilial samotný slovenský premiér Ján

Čarnogurský z KDH, a to svojimi vyhláseniami pre francúzsky denník *Libération* o postupnom budovaní slovenskej štátnosti, ktorá by sa mala zavŕšiť okolo roku 2000.³³ Čarnogurského slová v spojitosti s nastolenou otázkou domobrany vyvolali okamžite pomerne ostrú reakciu zo strany samotného ministra národnej obrany Luboša Dobrovského. Ten dokonca po zverejnení Čarnogurského rozhovoru prerušil vlastnú dovolenku a 24. júla usporiadal v Prahe tlačovú konferenciu. Myšlienku vytvorenia akejkoľvek alternatívnej ozbrojenej organizácie na území ktorejkoľvek z republik pritom rezolútne odmietol. Prítomných novinárov Dobrovský informoval o svojom rannom telefonáte s premiérom Čarnogurským, od ktorého chcel jasné stanovisko na túto tému. Oporu však v ňom hľadal márne. Slovenský premiér (a Klepáčov stranický šéf), naopak, podľa informácií denníka *Národná obroda* Dobrovskému povedal, že „v súvislosti s bezpečnostnou situáciou nie je možné jednoznačne vylúčiť vznik domobrany do jedného až pol druhého roka“. Dobrovského pritom „prekvapili“ Čarnogurského tvrdenia, že jeho kabinet o možnosti vzniku domobrany nerokoval, keďže jeho člen minister vnútra Pittner sa k tejto myšlienke vyjadril pozitívne. Nahnevaný Dobrovský pritom myšlienku domobrany dal do spojitosti s Čarnogurského vyhláseniami o postupnom budovaní slovenskej štátnosti a o dočasnej funkcii ČSFR. Zároveň sponchybnil tvrdenia, že domobrana by predstavovala pomocnú policajnú silu, keďže podľa neho ide o vojenskú zložku. Jej využiteľnosť nevidel ani pri živelných pohromách, keďže túto funkciu plnila civilná obrana. Tiež pripomenul, že v rámci reorganizácie a redislokácie sa na Slovensku rozmiestňuje 39 % vojsk. Využiteľnosť domobrany preto nevidel ani tu. Možno konštatovať, že pre Dobrovského ako federálneho ministra národnej obrany, bolo nemysliteľné, aby v jednej z republík existovala popri spoločných ozbrojených silách ďalšia armádna zložka, čím by sa potenciálne mohol narušiť jeden zo základných atribútov federácie, a to spoločná armáda. Otázka obrany predsa patrila bezo zvyšku do kompetencie federácie. Okrem toho by hrozil vznik akéhosi asymetrického modelu obrany, keďže v Čechách sa vznik domobrany nepredpokladal. Vyhlásenia niektorých slovenských politikov o domobrane chápal v kontexte snáh o čo najväčšie oklieštenie federácie, respektíve postupné budovanie slovenskej štátnosti.³⁴

Dobrovského vyjadrenia, samozrejme, nezostali bez odozvy, keďže Úrad vlády SR sa proti nim okamžite ohradil a označil ich za skreslené.³⁵ Ohradili sa aj dotknutí politici. J. Čarnogurský na to pred médiami rozladene zopakoval, že jeho vláda o domobrane nerokovala, pokiaľ by sa však táto téma niekedy v budúcnosti stala aktuálnou, „*tak slovenská vláda bude postupovať koordinovane s českou a federálnou vládou*“. Dobrovského zároveň otvorene obvinil z toho, že neplní úlohy z Rady obrany štátu o redislokácii vojsk tak, že armáda má byť rovnomerne rozložená po celom území štátu. V druhom polroku preto malo podľa Čarnogurského dôjsť k sklzu v plnení plánu redislokácie. Práve tieto skutočnosťami potom podľa premiéra nabádajú ľudí opätovne predkladať podobné návrhy.³⁶ Na slová federálneho ministra obrany zareagoval tiež minister vnútra SR Ladislav Pittner na tlačovej konferencii 25. júla, ktorý zopakoval svoje tvrdenia o prospešnosti domobrany ako pomocnej policajnej zložky pri riešení problémov vyvolaných zvyšujúcim sa sociálnym na-

³³ Pravda, 23. 7. 1991, s. 9.

³⁴ Pravda, 25. 7. 1991, s. 2, Domobrana na tapete; Smena, 25. 7. 1991, s. 2, Znepokojujúca otázka domobrany.

³⁵ Národná obroda, 25. 7. 1991, s. 2, Dobrovského skreslená interpretácia.

³⁶ Národná obroda, 27. 7. 1991, s. 2, Slovenská vláda dohody plní.

pätím, alebo utečencami a vystaľovalcami zo ZSSR a Rumunska.³⁷ Naopak, Dobrovského nepriamo podporil federálny minister vnútra Slovák Ján Langoš, ktorý návrhy o domobrane odmietol a nad Pittnerovými slovami vyjadril rozpaky. Langoš sa pritom pozastavil najmä nad požiadavkou Asociácie slovenských vojakov, aby domobrana podliehala branno-bezpečnostného výboru. Vyjadril sa pritom, že „...tak ako kolektívna vina, neexistuje ani kolektívna zodpovednosť“.³⁸

Domobrany sa, naopak, rozhorčene opätovne zastala tiež Asociácia slovenských vojakov, ktorej predseda pplk. Socha sa na tlačovej besede Slovenského národnodemokratického hnutia 25. júla dokonca pokúsil vytvárať pocit ohrozenia republiky, keď tvrdil, že má informácie potvrdené ministrom vnútra Pittnerom o pašovaní pištolí a samopalov na južné Slovensko izraelskej výroby.³⁹ Opäť pritom poukazoval na zadržiavanie redislokácie vojsk na Slovensko, ktorého obranu považoval za nedostatočnú. Upozornil aj na hrozbu „masového exodu“ utečencov zo ZSSR, ktorý bol podľa neho bezpečnostným rizikom s možnosťou destabilizácie celého východu krajiny. Domobrana mohla podľa Asociácie tiež „vyriešiť problém vojenskej služby slovenských chlapcov“. Pomôcť vyriešiť mala tiež stále páľčivejšie problémy kriminality. Socha teda videl prednosti domobrany tak vo vojenskej, ako aj bezpečnostnej oblasti. Možnosť jej zneužitia pre štátny prevrat zavrhol, keďže jej kontrolou mala byť poverená samotná Slovenská národná rada. V neskoršom vyjadrení (po Langošovej kritike) Socha toto svoje tvrdenie spresnil, keď navrhoval, aby domobranu riadil samotný predseda SNR, ako najvyšší štátny predstaviteľ Slovenskej republiky. Neskôr, v prípade, že by sa vytvorila funkcia prezidenta SR (tu sa už otvorene prihlásil k samostatnosti), mal týmto právom disponovať on.⁴⁰ Predstavitelia Asociácie argumentovali tým, že domobrana existovala vo viacerých európskych štátoch, čo síce bola pravda, ale ako integrálna súčasť armády tej-ktorej krajiny. Jej neskorší predseda plk. Ján Repaský vo vojenskom periodiku Východného vojenského okruhu *Dukla* v septembri 1991, okrem toho vyzdvihoval aj tradíciu domobrany z čias Habsburskej monarchie.⁴¹ Tu treba opäť zdôrazniť, že kritikom domobrany nemusela á priori prekážať jej samotná existencia, ak by predstavovala integrálnu súčasť Čs. armády pod kontrolou federálneho MNO. Odporcovia Klepáčovho návrhu sa obávali hrozby rozdelenia ozbrojených zložiek do viacerých rúk a zneužitia domobrany ako možného katalyzátora pri narastajúcom napätí v česko-slovenských vzťahoch, ale aj mocenského nátlakového prostriedku pri presadzovaní politických požiadaviek.

V prípade Asociácie však nešlo o väčšinový postoj armády, keďže táto organizácia združovala mnohých sympatizantov SNS, ktorá už v tomto čase vystupovala za samostatnosť SR. Naopak, veľká časť príslušníkov armády slovenskej národnosti stála na profederálnych pozíciách, aj preto, že mnohí z nich slúžili v útvaroch v Čechách a na Morave.⁴²

³⁷ Neodpustil si ani osobnú poznámku, keď na margo ministra Dobrovského vyhlásil: „všetci sme vo vláдах dosť unavení, a preto si myslím, že ten z vlády, kto je na dovolenke, mal by odychovať a neprerušovať ju.“ Národná obroda, 26. 7. 1991, s. 2, Kriminálnici dovolenkujú? Smena, 26. 7. s. 2.

³⁸ Čas – nezávislý denník, 31. 7. 1991, s. 1, Rozsiahla reorganizácia.

³⁹ Neskôr Socha adresoval cez médiá svoje ospravedlnenie ohľadne výrobcu pašovaných zbraní. Nemalo ísť o zbrane izraelskej, ale sovietskej výroby. Zaštitil sa pritom vyhláseniami samotného ministra vnútra SR Pittnera. Národná obroda, 3. 8. 1991, s. 2, P. Socha obeťou omylu. O čo vlastne išlo?

⁴⁰ Smena, 26. 7. 1991, Izraelské samopaly na južnom Slovensku? Národná obroda, 3. 8. 1991, s. 2, O čo vlastne išlo?

⁴¹ Dukla, 9. 9. 1991, č. 19, roč. 39, s. 2, Domobrana – čo o nej vieme?

⁴² RYCHLÍK, ref. 25, s. 207.

Samozrejme, otázka redislokácie vojska do slovenských posádok bola predmetom kritiky, aj keď armáda verejnosť uistovala, že prebieha podľa pôvodne plánovaného harmonogramu. Treba povedať, že komplikácie spôsoboval najmä nedostatok financií na rekonštrukcie a opravy vojenských posádok a objektov, ktoré opustila Sovietska armáda. Rozsah škôd tu bol oveľa väčší, než velenie Čs. armády predpokladalo. Len v roku 1991 to boli investície za takmer 300 miliónov korún. Armáda sa pritom musela vyrovnáť tiež so skutočnosťou, že pôvodný termín redislokácie mal byť v decembri 1993, na žiadosť slovenských politikov sa však jej doba skrátila o jeden rok.⁴³

Hlasy spochybňujúce obranyschopnosť slovenských hraníc sa ešte vystupňovali v druhej polovici augusta v súvislosti s pokusom o vládný prevrat v ZSSR. Poplašné správy pritom boli vodou na mlyn aj pre prívržencov domobrany, o čom svedčia opätovné požiadavky Asociácie slovenských vojakov. Velenie armády však akékoľvek obavy odmietlo. Podľa ministra Dobrovského bola miestom potenciálneho vojenského ohrozenia skôr severozápadná hranica štátu, z dôvodu prítomnosti 300-tisíc sovietskych vojakov na území NDR. Východné hranice štátu predstavovali skôr priestor možného náporu utečencov zo ZSSR. Na ich ochranu preto bolo na základe rozhodnutia Rady obrany štátu z 20. augusta vyčlenených 6-tisíc vojakov Čs. armády. Ďalšie jednotky zo Západného vojenského okruhu sa sem mali presunúť len v prípade potreby.⁴⁴ Čs. armáda však nezistila žiadne aktivity sovietskej armády. Podľa ministra vnútra SR L. Pittnera situácia bola pokojná a normálna a na východnej hranici bol pokoj.⁴⁵

Veliteľ Východného vojenského okruhu genmjr. Jozef Tuchyňa pritom vyjadril jednoznačné presvedčenie o schopnostiach armády vyrovnáť sa bez problémov aj s kritickou situáciou vyvolanou prípadným prílevom utečencov. Tuchyňa sa v tejto súvislosti pomerne trpezlivo vyjadril aj na margo využiteľnosti domobrany. Upozornil pritom, že domobrana existuje vo všetkých okolitých štátoch, ale aj vo Veľkej Británii a USA, avšak vždy ako súčasť armády. Rozdelenie ozbrojených zložiek do viacerých rúk ale pre reálnu hrozbu vzájomných konfliktov neodporúčal. Zásadne sa postavil proti využiteľnosti domobrany pri riešení vnútropolitických záležitostí: „...*Nie som proti domobrane, ak vznikne ako skutočná potreba, a nie ako prestížna záležitosť. Nemôže riešiť vnútropolitické záležitosti, proti tomu mám zásadné výhrady. Na to predsa máme zákonné ozbrojené zložky. Ak polícia v tomto zložení nestačí, tak ju treba prebudovať.*“⁴⁶

Treba povedať, že ani v nasledujúcom období, až do rozpadu ČSFR, nikto z vládných predstaviteľov nespochybnil princíp jednoty Čs. armády. Vzmáhajúce sa požiadavky na jej rozdelenie a spochybňovanie potreby spoločného riadenia ozbrojených síl ČSFR odsúdil federálny minister národnej obrany Luboš Dobrovský na zhromaždení veliteľov Čs. armády, ktoré sa konalo v polovici októbra 1991 v Prahe. Jeho slová podporil aj prítomný prezident Václav Havel, ktorý „*označil za nebezpečné hlasy volajúce po osamostatnení sa armády na národnostnom princípe.*“⁴⁷ Fakt, že kompetencie v oblasti obrany ČSFR patrili bezozvyšku do právomoci federácie, potvrdili aj premiéri Slovenskej a Českej republiky

⁴³ Národná obroda, 13. 8. 1991, s. 2, Redislokácia podľa harmonogramu.

⁴⁴ Národná obroda, 22. 8. 1991, s. 2, Nebezpečenstvo nehrozí; Takisto sa zostrila ostraha na letiskách, skladoch pohonných hmôt, municie a zbraní, strážili sa objekty rozhlasu a televízie v Prahe a v Bratislave. Národná obroda 21. 8. 1991, s. 1, Nebezpečenstvo nehrozí.

⁴⁵ Národná obroda, 20. 8. 1991, s. 2, Bez nervozity, ale obozretne.

⁴⁶ Národná obroda, 11. 9. 1991, s. 1, Tanky proti utečencom? Absurdné!

⁴⁷ Národná obroda, 16. 10. 1991, s. 2, Myšlienka jednotnej armády.

vo februári 1992 v Miloviciach. Kompetencie spoločného štátu v dvanástich odboroch, včítane obrany, mala garantovať zmluva, ktorej návrh sa tu prostredníctvom expertných komisií Českej národnej rady a SNR a vlád Českej republiky, SR a ČSFR prerokoval. Táto zmluva mala byť východiskom a základom pre novú ústavu spoločného štátu. Ako neskôr informoval minister Dobrovský, počas rokovania expertnej skupiny „*k otázkam obrany nevznikla v podstate žiadna diskuse. Skutečnosť, že obrana je naprosto a vcelku v kompetencii federace nebyla ničím zpochybnována. Naopak, bylo to prijato s jakýmsi uspokojením.*“⁴⁸ Návrh zmluvy však nakoniec nebol prijatý ani len v Predsedníctve SNR, do jej pléna preto nebol ani podaný.⁴⁹

Aj keď v otázke kompetencií federálnej vlády vo vzťahu k armáde zásadné rozpory neexistovali, otázka obranyschopnosti Slovenska v súvislosti s prebiehajúcou redislokáciou slovenských politikov naďalej znepokojovala. Premiér J. Čarnogurský v tejto súvislosti na zasadnutí Rady obrany SR vo februári 1992 vyhlásil, že obrana slovenského územia „*nie je zabezpečená tak, ako by sme si všetci želali*“. Na príčine podľa neho bol najmä nedostatok financií, ktorý spomaľoval redislokáciu a vybudovanie potrebnej infraštruktúry pre premiestňujúce sa vojenské útvary z Čiech na Slovensko.⁵⁰ Kritizovalo sa najmä nedostatočné zastúpenie letectva priamo na teritóriu Slovenska. Asociácia slovenských vojakov pritom vyhlasovala, že velenie Čs. armády dokonca bráni rozmiestňovaniu lietadiel na slovenské letiská.⁵¹ Z celkového objemu letectva, ktorým disponovala Čs. armáda, sa totiž na území SR podľa údajov z apríla 1992 nachádzalo 5 %. Na druhej strane vtedajší poverený veliteľ Vojenského veliteľstva Východ genpor. J. Tuchyňa v tejto súvislosti upozorňoval, že na Slovensku v tom čase nie všade boli vhodné podmienky pre jeho dislokáciu. Väčšie percentuálne zastúpenie letectva si najskôr vyžadovalo veľké finančné náklady na dobudovanie letísk, aby tam mohli bojové útvary pôsobiť: „*Slovensko bolo doteraz tylovým priestorom ČSA a na jeho území nie je letisková sieť taká ako v ČR. Nehovoriac už o tom, že na Slovensku nie sú potrebné sklady munície a pohonných látok pri letiskách a bez nich je prevádzka veľmi zložitá.*“⁵² Možno už tu podotknúť, že otázka letectva na Slovensku bola nakoniec vyriešená v súvislosti s delením republiky v pomere 2:1 (týkalo sa to hnuťelného majetku).⁵³

Samozrejme, názory na obranyschopnosť Slovenska sa rôznili. Paralelne s požiadavkou na vyhlásenie samostatnosti, zostrovaním sa česko-slovenských vzťahov, silneli aj hlasy za vytvorenie samostatnej slovenskej armády. Tie však naďalej nepredstavovali majoritný postoj v slovenskej spoločnosti a ani medzi predstaviteľmi samotnej armády. Nechýbali aj otvorené provokácie. Hladinu verejného života vo februári 1992 rozvíril anonymný list zo Žiliny informujúci o vzniku Slovenskej oslobodeneckej armády, adresovaný na veliteľstvo

⁴⁸ A-revue, 7/92, s. 3, Dozveděli jsme se Na valech.

⁴⁹ „Milovická zmluva“ spôsobila okrem iného rozkol v KDH, z ktorej odišlo krídlo J. Klepáča, ktoré sa ustanovilo ako Slovenské KDH. Bližšie RYCHLÍK, ref. 25, s. 216-221.

⁵⁰ Národná obroda, 22. 9. 1992, s. 1, Šance protivzdušnej obrany, s. 1.

⁵¹ Národná obroda, 15. 4. 1992, s. 2, My nie sme Juhoslávia.

⁵² Národná obroda víkend, 10. 4. 1992, s. 5. Zbraň nie je všeliek.

⁵³ Spolu malo byť na Slovensko redislokovaných okrem pozemnej techniky, materiálu, pohonných hmôt aj 229 lietadiel (z toho 114 bojových lietadiel a 19 bojových vrtuľníkov), čo predstavovalo 100 % leteckých síl pridelených SR. Z územia SR na teritórium ČR malo, naopak, smerovať 42 lietadiel. Vojenský ústredný archív – Správny archív (VÚA – SA) Praha, f. Ministerstvo národnej obrany – Operačná správa 1992, šk. 2, č.j. 012164/25, informačná správa pre ministra národnej obrany z 5. 11. 1992. Národná obroda, s. 1, 3. Aká budeš slovenská armáda?

Vojenského okruhu Východ do Trenčína. Jej úlohou malo byť zabezpečenie obrany územia celistvosti SR a dosiahnutie jej samostatnosti. List mobilizoval profesionálnych vojakov, ako aj civilné obyvateľstvo, ktoré malo zhromažďovať zbrane. Autori listu sa vyhrážali vojenským pučom v prípade, že nebude do konca roka 1992 vyhlásená samostatnosť SR. Celá záležitosť sa nebrala na ľahkú váhu (zaoberal sa ňou samotný branno-bezpečnostný výbor SNR), najmä v súvislosti s množiacimi sa krádežami zbraní vo vojenských skladoch. Pritom vzhľadom na celkovú dikciu textu anonymu sa predpokladalo, že jeho autormi boli profesionálni vojenský dôstojníci. Samotná Asociácia slovenských vojakov sa od neho dištancovala, pričom ho označila za vyloženú provokáciu.⁵⁴

Opačným extrémom v tejto atmosfére boli špekulácie o možnosti využitia čs. armády v prípade neústavného vyhlásenia samostatnosti Slovenska. Obavy z opakovania scenára, ktorý viedol k občianskej vojne v Juhoslávii, pritom živili samotní novinári. Rezonovali pritom aj na zasadnutí Rady obrany štátu v marci 1992. Samotný V. Havel tu vyhlásil, že „*pokiaľ bude vo funkcii prezidenta, nepripustí, aby sa armáda akokoľvek angažovala vo vnútropolitických alebo vnútroštátnych záležitostiach*“.⁵⁵ Podporil ho aj minister Dobrovský, ktorý na opätovné otázky novinárom v apríli 1992 vyhlásil, že „*Česko-Slovensko nie je Juhoslávia*“.⁵⁶

Paralelne s rastúcim napätím v česko-slovenských vzťahoch vrcholil v roku 1992 proces reorganizácie a redislokácie čs. armády, pričom sa pomerne výrazne znížili početné stavy v armáde. Zatiaľ čo v roku 1989 mala armáda 198 000 osôb, v septembri 1992 to bolo 146 323 vojakov. Z toho na území ČR bolo vo vojskách zaradených 106 555 vojakov (72 %) a v SR 39 768 vojakov (27, 2 %).⁵⁷ Úplne sa zmenila aj vojenská mapa ČSFR, predovšetkým v priebehu roka 1991 sa zrušili dve vyššie operačné veliteľstvá – štáby armád v Příbrame a Písku. Od 1. januára 1992 nastali dôležité štrukturálne zmeny vo velení vojsk. Zriadili sa vojenské veliteľstvá Západ so sídlom v Táboře a Východ so sídlom v Trenčíne. Tretie veliteľstvo Stred vzniklo 1. marca v Olomouci. Zásadné zmeny sa v tomto čase realizovali aj na Slovensku. Dve pôvodné výcvikové divízie sa premenili na zväzky stálej pripravenosti a v marci 1992 už mali 65 % naplnenosť vojakmi základnej služby. Tá sa mala v tomto roku ešte zvýšiť, a to po nástupe brancov, ktorí mali už v rozhodujúcej väčšine prichádzať do posádok zo slovenských miest a dedín. Obidve divízie boli v porovnaní s predchádzajúcim obdobím početnejšie a vyzbrojené oveľa väčším množstvom bojovej techniky⁵⁸, ktorá bola tiež modernejšia (okrem iného, tankmi T-72 a T-55, T-55AM2). Obranu Slovenska okrem toho v decembri 1991 posilnila novovytvorená špeciálna divízia protivzdušnej obrany ČSFR so sídlom vo Zvolene. Do konca roka 1992 sa počítalo s tým, že na území SR bude všetkých 39 % ozbrojených síl federácie.⁵⁹

Ako je známe, do tohto procesu zasiahlo rozhodnutie o rozdelení federácie a vytvorení

⁵⁴ Národná obroda, 15. 2. 1992, s. 1, 2, Kde sa skrýva tajná armáda?

⁵⁵ Národná obroda, 25. 3. 1992, s. 2, Prezident, armáda a Slovensko.

⁵⁶ Národná obroda, 15. 4. 1992, s. 1, 2, My nie sme Juhoslávia.

⁵⁷ VÚA – SA Praha, f. Ministerstvo národnej obrany – Kancelária ministra (MNO – KM) 1992, šk. 32, č.j. 085590, informácie o hlavných pripravovaných opatreniach FMO do konca roka 1992, prednesená NGŠ ČSA-NMO na 4. spoločné schůzi VBB SL a SN dne 10. 9. 1992.

⁵⁸ Napr. 14. motostrelecká divízia, ktorá sa k 1. 11. reorganizovala na 14. mechanizovanú divíziu, zaznamenala 140 % nárast počtu tankovej techniky a 190 % nárast nákladných automobilov. Národná obroda, 18. 12. 1991, s. 6, Vojak potrebuje byť i – holiča.

⁵⁹ Národná obroda, 10. 3. 1992, s. 1, 2, Armáda v polčase zmien.

dvoch samostatných republík. Treba povedať, že štrukturálne bolo delenie armády v podstate už vyriešené realizáciou redisklokácie armády a vytvorením teritoriálnych veliteľstiev. Podľa zákona o delení majetku ČSFR schválenom v novembri 1992 sa mal hnuť majetok armády rozdeliť podľa pomeru počtu obyvateľstva, teda v pomere 2:1 v prospech českej strany. Nehnuť majetok prechádzal do vlastníctva tej republiky, na ktorej území sa nachádzal.⁶⁰ 27. novembra slovenská vláda informovala, že ozbrojené zložky na území Slovenska budú od 1. januára 1993 súčasťou Armády SR, ktorú bude organizovať a riadiť Ministerstvo obrany SR so sídlom v Bratislave a Veliteľstvom armády SR v Trenčíne.⁶¹ To malo na Slovensku prevziať kompetencie dovtedajšieho Generálneho štábu Čs. armády. Čo sa týka veľkosti novej armády, tá mala mať (rešpektujúc viedenské dohovory) počet 42-tisíc osôb.⁶²

Ohľadom samotnej domobrany sa návrhy na jej vytvorenie neprestali objavovať aj po vzniku samostatnej SR a jej armády. Paradoxne domobrana určitý čas existovala ako integrálna súčasť armády SR. V októbri 1995 vzniklo vojsko domobrany ako špecifický druh pozemného vojska SR. Jeho úlohou bola ochrana a obrana najvýznamnejších politických, ekonomických a hospodárskych centier, priestorov a dôležitých objektov na určenom teritóriu, predovšetkým mimo priestorov pôsobenia poľného vojska. Domobrana sa mala tiež podieľať na ochrane štátnej hranice, zvlášť na vedľajších a pasívnych smeroch. Poľnú armádu totiž bolo treba šetriť na vedenie rozhodujúcich obranných operácií v konkrétnom priestore a na vytipovaných taktických smeroch. Medzi ďalšie úlohy domobrany patrilo organizovanie evakuácie civilného obyvateľstva, zabezpečovanie záchranných a uvoľňovacích prác atď. Jednotlivé organizačné štruktúry vojska domobrany sa mali vytvárať počas brannej pohotovosti štátu, v prípade výnimočného stavu a mimoriadnej situácie. Vojsko domobrany podliehalo Generálnemu štábu a malo ho tvoriť 6 brigád, 37 rôt, zároveň bolo vytvorené Výcvikové stredisko domobrany v Žiline.⁶³ V roku 2 000 v rámci reformy Armády SR vzniklo Veliteľstvo domobrany v Topoľčanoch, ako nový operačný stupeň velenia (spolu s reorganizovanými veliteľstvami pozemných a vzdušných síl) a zmenila sa jej organizačná štruktúra.⁶⁴ K 31. decembru 2001 figurovalo Veliteľstvo domobrany ako súčasť pozemných síl s vlastnými mobilizačnými základňami. Jeho existencia sa skončila 30. septembra 2002, a to v súvislosti s novou reorganizáciou. Jeho mobilizačné základne sa transformovali na výcvikové základne a prešli pod Veliteľstvo síl výcviku a podpory.⁶⁵

⁶⁰ Federálny minister národnej obrany Imrich Andrejčák obdržal už v druhej polovici júla 1992 inštrukcie, podľa ktorých bolo jeho úlohou spracovať postup, rozpočet nákladov a kalkulačné termíny pre prípad schválenia zákona o rozdelení armády na armádu Českej republiky a armádu Slovenskej republiky. Pri delení sa mal použiť pomer 2:1 vo všetkých oblastiach. Pod tieto inštrukcie pre ministra sa podpísali tak predseda vlády ČSFR Jan Stráský (aj v zastúpení prezidenta), predseda vlády ČR Václav Klaus, ako aj predseda slovenskej vlády Vladimír Mečiar. VÚA- SA Praha, f. MNO – KM 1992, šk. 32, č.j. 0085380.

⁶¹ Bola to paradoxne slovenská vláda, ktorá až do poslednej chvíle spochybňovala nevyhnutnosť rozdelenia čs. armády, vychádzajúc pritom z Mečiarovej predstavy o konfederácii, či únii, ktorá akceptovala ponechanie spoločnej obrany. Podľa J. Rychlíka sa Mečiar obával prípadných územných požiadaviek Maďarska, ale aj postoja maďarskej menšiny na Slovensku. Od svojho projektu spoločnej únie musel Mečiar vycúvať až pod nátlakom českej strany. RYCHLÍK, ref. 25, s. 302.

⁶² Národná obroda, 28. 11. 1992, s. 1, Armáda na modernú základňu.

⁶³ Armáda Slovenskej republiky 1995. Bratislava 1996, s. 73-76. ISBN 80-88842-01-8.

⁶⁴ Armáda Slovenskej republiky 2000. Bratislava 2001, s. 39. ISBN 80-88842-43-3.

⁶⁵ LICHNER, J. – NIŽŇANSKÝ, J. – PURDEK, I. – ŠMIDA, M. – VITKO, P. *V službách vlasti, demokracie a mieru. 15 rokov Ozbrojených síl Slovenskej republiky 1993 – 2008*. In the service of country, democracy and peace – 15 years of Slovak Armed Forces 1993 – 2008. Bratislava 2008, s. 106-122. ISBN 978-80-89169-14-6.